

УДК 347.191.11

Шпомер Алла Іванівна –

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного, господарського права і процесу
Чернігівського національного технологічного університету*

Alla I. Shpomer –

*candidate of juridical sciences,
assistant professor of legal regulation of economy
Chernihiv National University of Technology
(95 Shevchenka Str., Chernihiv, 14027, Ukraine)*

Шванська Анастасія Олександрівна –

*студентка
Чернігівського національного технологічного університету*

Anastasiia O. Shvanska –

*student,
Chernihiv National University of Technology
(95 Shevchenka Str., Chernihiv, 14027, Ukraine)*

Релігійні організації як суб'єкти некомерційної господарської діяльності

Статтю присвячено дослідженню правового статусу релігійних організацій як суб'єктів некомерційної господарської діяльності. Визначено нормативно-правові акти, що регулюють діяльність релігійних організацій. Проаналізовано процедури реєстрації релігійної організації та її статуту. Досліджено особливості здійснення господарської діяльності підприємствами релігійних організацій та визначено майнову основу діяльності таких організацій.

Ключові слова: *релігійна організація, правовий статус, суб'єкт господарювання, господарська діяльність, неприбуткова юридична особа.*

Статью посвящено исследованию правового положения религиозных организаций как субъектов некоммерческой хозяйственной деятельности. Определены нормативно-правовые акты, которые регулируют деятельность религиозных организаций. Проанализированы процедуры регистрации религиозной организации и ее устава. Исследованы особенности совершения хозяйственной деятельности предприятиями религиозных организаций и определено имущественную основу деятельности таких организаций.

Ключевые слова: *религиозная организация, правовое положение, субъект хозяйствования, хозяйственная деятельность, неприбыльное юридическое лицо.*

A.I. Shpomer, A.O. Shvanska Religious Organizations as Entities of Non-Profit Economic Activity

The article explores the legal status of religious organizations as subjects of non-profit economic activity. Legal acts that regulate the activities of religious organizations have been determined. The procedure of registration the charter (regulations) of religious organization and its registration as a legal entity have been considered. It is noted that the charter (regulations) of religious organization determines the extent of legal capacity. The authors propose changes to the Law of Ukraine “On Freedom of Conscience and Religious Organizations” regarding the need to include to the charter information about the name of a religious organization.

The authors defined reasons referring to non-profit religious organizations. The features of the economic activities of religious organization's enterprises have been considered. It is noted that the religious organization's enterprise is a unitary enterprise, that bases on the property of this organization and creates for

economic activities in order to fulfill its statutory tasks. Directly, religious organizations are not non-profit entities whose activities are not intended for the principal purpose of obtaining profits. Such subjects are only enterprise of religious organizations, which creates for the purpose of provide the core activities of a religious organization.

The procedure of using movable and immovable property by religious organizations, which they provides on a contractual basis by various organizations and individuals, has been investigated. It has been determined that religious organizations uses state property free of charge, and if such property is have historic, artistic or other cultural value, the religious organizations should use it according to the established rules of protection and use of historical and cultural monuments. It is noted that religious organizations may have own property, based on ownership. It is property that was directly created or acquired by them and property that was transferred to them by the state and individuals. In addition, enterprises of religious organizations may use the property for operational management or economic management.

Keywords: *religious organization, legal status, business entity, economic activity, non-profit entity.*

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції України церква відділена від держави. Релігійні організації мають особливий правовий статус, оскільки їх релігійна діяльність регулюється канонічним правом. Поряд з релігійною діяльністю такі суб'єкти права можуть здійснювати і різні види господарської діяльності, що мають певні особливості. Україна є багатоконфесійною країною і кожного року реєструється все більше релігійних організацій, які для реалізації мети своєї діяльності, здійснюють різні види господарської діяльності. Виникає питання щодо характеру діяльності релігійних організаційних, а також особливостей здійснення такої діяльності зазначеними суб'єктами. Саме тому, актуальним є дослідження правового статусу релігійних організацій як суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання правового статусу релігійних організацій як особливих суб'єктів господарювання досліджували у своїх працях такі науковці, як: Н. О. Бардашевич, П. В. Бочков, В. Піддубна, Р. Г. Щокін та ін. Проте, на сьогодні відсутнє комплексне дослідження правового регулювання діяльності релігійних організацій як суб'єктів господарювання.

Невирішені раніше проблеми. Вважаємо за доцільне у своєму дослідженні проаналізувати систему нормативно-правових актів, які регулюють діяльність релігійних організацій; розкрити процедури реєстрації релігійної організації як юридичної особи та реєстрації її статуту; дослідити особливості правового статусу підприємств релігійних організацій; визначити майнову основу діяльності таких релігійних організацій.

Мета. Метою дослідження є аналіз правового регулювання діяльності релігійних організацій як суб'єктів некомерційної господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначалось, діяльність релігійних організацій поділяється на безпосередньо релігійну та нерелігійну. Релігійна діяльність є різновидом некомерційної господарської діяльності, а нерелігійна діяльність може бути підприємницькою. Деякі науковці поділяють релігійну діяльність на культову та позакультову. Культову діяльність розуміють як сукупність релігійних (культових) дій, пов'язаних із ставленням до надприродного: молитви, богослужіння, таїнства, обрядові, ритуальні, магічні дії [1, с. 113]. Така діяльність регулюється нормами канонічного права і не підпадає під сферу державного регулювання. До позакультової діяльності належать дії, які здійснюються для задоволення побутових потреб віруючих. Нерелігійна діяльність регулюється державою, передусім нормами господарського права.

Правовий статус релігійних організацій та їхніх підприємств визначається Господарським кодексом України, Законом «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 [2] та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» релігійні організації створюються для задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру. У науковій літературі релігійна організація визначається як створена в установленому законодавством порядку відповідно до норм конфесійного права

неприбуткова організація іноді з особливим статусом, яка здійснює господарське забезпечення основної діяльності за участі суб'єктів господарювання та/або допоміжну господарську діяльність у сфері суспільного виробництва безпосередньо або через дочірні структури з правами юридичної особи [3, с. 362].

Створювати релігійні організації мають право лише повнолітні громадяни України в кількості не менше десяти. Відповідно до законодавства релігійні організації за своєю суттю є юридичними особами, які вважаються створеними з дня їх державної реєстрації. Основним документом, на основі якого здійснюється їх діяльність, є статут або положення.

Реєстрація статуту релігійної організації здійснюється у порядку, визначеному ст. 14 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації». Для реєстрації статуту необхідно подати заяву та статут до відповідної обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Релігійні центри, управління, монастирі, релігійні братства, місії та духовні навчальні заклади подають на реєстрацію статут (положення) до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії. Такі заява та статут розглядаються протягом місяця. Статут не реєструється, якщо зазначене у ньому не відповідає вимогам чинного законодавства.

Після цього релігійна організація реєструється як юридична особа. Така реєстрація здійснюється у загальному порядку реєстрації юридичних осіб, що визначена Законом «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. Релігійні організації включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань та Реєстру неприбуткових установ та організацій.

У ч. 3 ст. 8 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» зазначено, що релігійні громади мають право не повідомляти відповідні органи державної влади про їх створення. На нашу думку, дане положення суперечить чинному законодавству. Релігійна громада належить до релігійних організацій місцевого рівня і сама процедура державної реєстрації, як вважається, і є повідомленням органів державної

влади про створення. Тому положення ч. 3 ст. 8 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації», на нашу думку, має бути виключеним.

Статут (положення) релігійної організації визначає обсяг її правоздатності. Він приймається на загальних зборах віруючих громадян або на їх з'їздах, конференціях. Перелік відомостей, які обов'язково необхідно включати до статуту, визначений у ч. 2 ст. 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Проте, до статуту можуть включатися також інші відомості, які не суперечать чинному законодавству.

На думку Пристінського І. О., суттєвим недоліком законодавства є те, що для релігійних організацій не передбачено вимоги щодо внесення до статуту відомостей про їх найменування. Існування релігійних організацій з тотожними назвами може ввести в оману як звичайних громадян, так і посадовців органів державної влади та місцевого самоврядування, тим більше за наявності такого розмаїття існуючих релігійних організацій різних конфесій в нашій державі [4, с. 33]. На нашу думку, необхідно внести відповідні зміни до п. 1 ч. 2 ст. 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», де зазначити, що до статуту необхідно включати відомості про найменування релігійної організації.

Релігійні організації включені до переліку неприбуткових організацій, відповідно до ч. 2 пп. 133. 4. 6 п. 133. 4. Податкового кодексу України. Головною метою діяльності релігійних організацій є надання можливості громадянам сповідувати певну віру, а не отримання прибутку. Саме тому такі організації належать до некомерційних суб'єктів. Треба зазначити, що поряд із терміном «неприбуткові організації» у науці господарського права зустрічаються інші терміни, а саме такі, як: некомерційні організації, негосподарюючі суб'єкти, суб'єкти неприбуткової господарської діяльності, негосподарюючі організації, суб'єкти з особливим статусом, непідприємницькі товариства, непідприємницькі юридичні особи, непідприємницькі організації, суб'єкти некомерційного господарювання, суб'єкти некомерційної господарської діяльності [5, с. 20-21]. Проте, на нашу думку, не залежно від запропонованих назв суть зазначеного виду

діяльності не змінюється. Кожен з цих термінів вміщує інформацію про те, що такі види діяльності не мають на меті одержання прибутку.

У пп. 133. 4. 1 п. 133. 4 Податкового Кодексу України містяться критерії визначення належності юридичної особи до неприбуткових. Так, неприбутковою є організація утворена та зареєстрована в порядку, визначеному законом; установчі документи якої повинні містити заборону на розподіл її прибутків між учасниками; а також зазначено, що у випадку реорганізації або ліквідації такої релігійної організації, усе належне їй рухоме та нерухоме майно буде передано або неприбутковій організації такого ж виду, або зараховано до бюджету; внесена відповідним органом державної влади до Реєстру неприбуткових установ та організацій [6].

Серед вищезазначених вимог є і вимоги до установчих документів таких неприбуткових юридичних осіб. Необхідність внесення таких відомостей до статуту релігійної організації викликало багато суперечок серед науковців та практикуючих юристів. Це пов'язано з тим, що релігійні організації здійснюють благодійництво за рахунок своїх прибутків. А відповідно до Податкового Кодексу України у такому разі релігійні організації не можуть визнаватися неприбутковими. Ця колізія була усунена прийняттям Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення окремих положень про оподаткування неприбуткових організацій» від 06.10.2016 р., яким було закріплено положення, відповідно до якого не вважається розподілом прибутків використання релігійною організацією своїх доходів для здійснення неприбуткової діяльності, у тому числі надання гуманітарної допомоги, здійснення благодійної діяльності, милосердя [7].

Законодавством передбачено, що релігійні організації мають право створювати підприємства. Підприємство релігійної організації є унітарним, заснованим на власності такої організації, створеним для здійснення господарської діяльності з метою виконання їх статутних завдань [8]. Так, можуть створюватися видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно-будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства, а також добродійні заклади. Науковці зазначають, що безпосередньо

релігійні організації не є некомерційними суб'єктами, діяльність яких не ставить за головну мету отримання прибутків. Такими суб'єктами є лише підприємства релігійних організацій, які утворюються з метою забезпечення основної діяльності релігійної організації, тобто відносно до останніх виконують допоміжні функції [3, с. 362]. Саме тому, як вважається, необхідно розрізняти господарську діяльність безпосередньо релігійних організацій та господарську діяльність створених ними підприємств.

Порядок здійснення господарської діяльності релігійних організацій визначається ст. 112 Господарського кодексу України та ст. 19 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації». Деякі науковці пропонують змінити назву ст. 19 зазначеного Закону з «Виробнича і господарська діяльність релігійних організацій» на «Підприємницька діяльність релігійних організацій» [1, с. 114] та внести відповідні зміни до їх змісту. Проте, на нашу думку, запропоновані зміни є недоцільними, оскільки на законодавчому рівні закріплено право релігійних організацій провадити господарську діяльність для вирішення завдань, зазначених у їх статутах. А якщо така діяльність не відповідає статутним завданням, вона є підприємницькою. Прибуток від виробничої комерційної діяльності підприємства такої організації оподатковується у порядку, визначеному чинним законодавством. А кошти, отримані за рахунок пожертвувань, не підлягають оподаткуванню.

Релігійні організації належать до підприємств колективної власності. Вони можуть створюватися тільки у формі унітарних підприємств. Відомості про майновий стан зазначаються у статуті. Релігійні організації можуть користуватися рухомим та нерухомим майном, яке їм надається на договірних засадах різноманітними організаціями та окремими громадянами. Майном державної власності вони користуються безоплатно. Відповідно до ч. 4 ст. 17 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» якщо таке майно становить історичну, художню або іншу культурну цінність, то релігійні організації повинні користуватися ним відповідно до установлених правил охорони і використання пам'яток історії та культури. Порядок користування земельними

ділянками визначається Земельним кодексом України.

Майно може належати релігійним організаціям і на праві власності. Відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» на праві власності їм може належати майно, яке було безпосередньо створене або придбане ними, а також майно, яке було передано їм державою та окремими громадянами.

Підприємства релігійних організацій можуть користуватися майном на праві оперативного управління або господарського відання.

Відповідно до Податкового Кодексу України не підлягає оподаткуванню нерухоме майно, яким релігійна організація володіє на праві власності та користується для реалізації завдань, визначених у її статуті. Таке нововведення було закріплено Законом «Про внесення змін до статті 266 Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування нерухомості релігійних організацій» від 14.05.2015 року. Проте, це правило не поширюється на нерухоме майно, яке релігійні організації використовують для здійснення виробничої та господарської діяльності, та на земельні ділянки.

Висновки. Релігійні організації є некомерційними суб'єктами господарювання, оскільки головною метою їх діяльності є створення громадянам можливості сповідувати певну релігію та здійснювати необхідні для цього дії, обряди, ритуали тощо, а не отримання прибутків. За своєю суттю релігійні організації є юридичними особами, які вважаються створеними з моменту їх державної реєстрації. Вони здійснюють свою діяльність відповідно до положень своїх статутів. Процедура реєстрації релігійних організацій складається з реєстрації статуту та реєстрації релігійної організації як юридичної особи. Діяльність релігійних організацій поділяється на безпосередньо релігійну (культову та позакультову) та нерелігійну. Релігійні організації для здійснення господарської та виробничої діяльності мають право створювати підприємства. Релігійні організації можуть володіти рухомим та нерухомим майном на праві власності або користуватися ним на договірних засадах, а їх підприємства володіють майном на праві господарського відання або оперативного управління. Релігійні організації можуть використовувати отримані ними доходи для здійснення неприбуткової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Піддубна В. Щодо спеціальної правоздатності релігійних організацій / В. Піддубна // Право України. – 2004. – № 11. – С. 112-115.
2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 283.
3. Бардашевич Н. О. Релігійні організації як суб'єкти господарського права / Н. О. Бардашевич // Вісник Донецького національного університету. – 2011. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 361-364.
4. Пристінський І. О. Статут (положення) релігійної організації як документ, що визначає її адміністративно-правовий статус / І. О. Пристінський // Адвокат. – 2009. – № 7 (106). – С. 31-34.
5. Бардашевич Н. А. Хозяйственно-правовое обеспечение деятельности религиозных организаций : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Н. А. Бардашевич. – Донецк, 2011. – 259 с.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Т. 1. – С. 9. – Ст. 3248.
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення окремих положень про оподаткування неприбуткових організацій : Закон України від 06.10.2016 р. № 1667-VIII // Офіційний вісник України. – 2016. – № 92. – С. 10. – Ст. 2990.
8. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 303. – Ст. 462.

References

1. V. Piddubna, Shchodo spetsialnoi pravozdatnosti relihiinykh orhanizatsii / V. Piddubna // Pravo Ukrainy. – 2004. – No. 11. – Pp. 112-115.
2. Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii : Zakon Ukrainy vid 23.04.1991 r. No. 987-XII // Vidomosti Verkhovnoi Rady URSS. – 1991. – No. 25. – St. 283.
3. N. O. Bardashevych, Relihiini orhanizatsii yak sub'iekty hospodarskoho prava / N. O. Bardashevych // Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. – 2011. – Vyp. 1. – T. 2. – С. 361-364.
4. I. O. Prystynskiy, Statut (polozhennia) relihiinoi orhanizatsii yak dokument, shcho vyznachaie yii administratyvno-pravovyi status / I. O. Prystynskiy // Advokat. – 2009. – No. 7 (106). – Pp. 31-34.
5. N. A. Bardashevich, Khozyaystvenno-pravovoe obespechenie deyatel'nosti religioznykh organizatsiy : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.04 / N. A. Bardashevich. – Donetsk, 2011. – 259 p.
6. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. No. 2755-VI // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2010. – No. 92. – T. 1. – P. 9. – St. 3248.
7. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo utochnennia okremykh polozhen pro opodatkuvannia neprybutkovykh orhanizatsii : Zakon Ukrainy vid 06.10.2016 r. No. 1667-VIII // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2016. – No. 92. – P. 10. – St. 2990.
8. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16. 01. 2003 r. No. 436-IV // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2003. – No. 11. – P. 303. – St. 462.